

portosíthassa az átvitel kérdésének összetartozó munkálatait. Ennek folyamán bőven és kimerítően idézi a kutatás eredményeit és eredeti szempontokat felvetve, felkeresi azok messzemenő vonatkozásait is, ily módon hatalmas anyagot bocsátva a kérdéssel foglalkozók rendelkezésére. Végigtárgyalja az átvitelnek az érzékek, akaratos mozgások, figyelem, emlékezés, iskolai tanulás, erkölcsi cselekvés és magatartás körében kialakult kérdéseit az illető vizsgálatokat idézve és összefoglalja ezek eredményeit azzal, hogy megállapítja az átvitel tételeit. Ilyen például az, hogy valamely sajátos területen való gyakorlásnak van ugyan általános irányú hatása, de ez nem olyan nagy mértékű, amilyennek régebben gondolták.

A második részben az átvitel tényének mivoltával foglalkozik. Sorra veszi itt az átvitel különböző magyarázatait. Ezeket az elméleteket, a szerint, hogy az egyes pszichológusok felfogásában milyen lényeggel találkozott, öt csoportban tárgyalja. E csoportokat a közös elemek, a módszer, a képességek, a két tényező alapján és az alakléktan szempontja szerint való magyarázatok alkotják. A magyarázatok részletes megvitatása során a szerző azok bírálatába is belebocsátkozik és rámutat a gyenge pontokra, tévedésekre és hibákra, megjelölve a helyes utat az átvitel jelenségének tolmácsolásában.

Az átvitel kérdésének kimerítő tárgyalásán kívül megjelöli azokat a kérdéseket is, melyek még kutatásra várnak, valamint jelzi a pedagógiai vonatkozásokat is, amivel a kérdés tárgyalása még teljesebbé válik.

b. e.

Faragó László: A harmadik humanizmus és a Harmadik Birodalom (Apollo könyvtár 2. sz. Bp. 1935. 112. old.).

Nemzeti nevelésügyünk célkitűzéseiről és tartalmi átszíneződéseiről írva Kornis¹⁾ a XVIII.—XIX. sz. kultúrtényezői között elhatározó szerepet juttat a herderi humanizmusnak. A németiség-pedagógiai és politikai irodalma Humboldték klasszikus orientációja után szintén a humanizmus jegyében kívánja az oktatásügyet átszervezni. Ennek a gondolatnak belső erjedését és sudárbaszökkenését akarja Faragó a Harmadik Birodalom pszichikai adottságaiból és főleg a *Germanentum* új embereszményéből megokolni. A lélektani előkészítést, a hellenocentrius érdeklődés felkeltését George költészetében keresi.

George és a köréje csoportosult írók köre szellemi reakció volt a XIX. század racionális berendezkedésével, a természettudományok és technika egyoldalú fejlődésével szemben, mely az emberi, metafizikai életet gúzsakötötte s kiirtotta belőle mindazt, ami magasabbrendű, egyéni volt benne: a humanumot. A századforduló előtt ez a költői kör készítette elő a harmadik humanizmust, amelyből a hitlerizmus államszemlélete, irodalma és nem utolsósorban pedagógiája elméleti megalapozását merítette. A technikai világnézet bilincsei közül, „az ész molochjának” rab-ságából az embert az ősi tiszta lét energiáinak felébresztésével, az ösztönök szabad kiélésével akarják megváltani.

A szerzőnek rövid utalását kiegészítve megemlítjük azt a hullámverést, amelyet George életszemlélete Nietzsche keresztl a tudományos, de elsősorban a pedagógiai irodalomban okozott. Ebben az ősi, parázsló élethez való visszatérésben ugyanis jelentős szerepe van Nietzsche-nak is, aki a *Geburt der Tragödie*-ben a dionysoszi ünnepek hangulatának visszavarázsolása által táplálója volt ennek az

¹⁾ A magyar művelődés eszményei 1777—1848. II. 229—287.

öslét-rajongásnak. Az Übermensch megtestesítőjét Wagner Richárdban látta s elméletét a nemzeti szocializmus — bármennyire is groteszk volt — újra felmelegítette. A mai német gimnáziumban tudvalevőleg nagy szerepet kapott a görög dráma, de a pedagógia egyik korifeusa, Sachse, ezeknek a misztikus háttérét és etikai tartalmát nem Wilamowitz Vorrede-je alapján kívánja ismertetni a gimnázistákkal, hanem Nietzsche magyarázata szerint. A georgianizmus tudományos és világszemléleti kihatásait érzékeltetve szívesen vettük volna Faragótól, ha e pedagógiai irányzat és Nietzsche-George belső összefüggésére részletesebben rámutatott volna.

A görög paideia-eszmény, tehát az emberformáló, nevelő akarat a végső rugója George irányzatának, amellyel a nép életét s ezzel az új birodalom létrejöttét igyekezik előmozdítani. A költő ezért számukra nem formavirtuóz, vagy az esztétika trubadúrja, hanem államalkotó, népteremtő *heros*. Így vezetnek el a georgianizmus gyökerei a görögséghez, első sorban a roskadozó polis restaurátorához, Plátóhoz. Az elméleti tudományoknak XIX. századi reneszánszát és a szükségszerű reakciót a könyv legmaradandóbb sikerű fejezetében, a kultúrpolitika és az új életideál párhuzamos rajzában kapjuk meg. Kétségtelenül a szakfelfogás álláspontjával fog találkozni a szerzőnek az a megállapítása, hogy a szellemtörténeti kutatással együtt valamennyi tudományt az életközelség, az életsegítő célkitűzés jellemzi a századforduló német-ségénél. A praktikus élet igénye pedig háttérbe szorítja a teórak öncélúságát. A tudás értékét az szabja meg, hogy mennyiben tud a német jelennek, a faji totalitás eszményének előmozdító tényezőjévé válni.

Ennek az irányzatnak szolgálatába állította Jaeger Wilamowitztól örökölt katedrájának szellemi tekintélyét, folyóiratát (*Die Antike*) és kiterjedt működését a pedagógia irodalmában. Sajnos, a filológiának szintén tudomásul kell ma vennie Németországban a „Praktischwerdenkönnen“ kategórikus parancsát, mely nagy szerepet játszik Jaeger humanitás-szemléletében. A szerző nem mulasztja el felhívni a figyelmet arra az átértékelődésre, amelyet a politikai helyzetváltozás Jaeger felfogásában eredményezett. Pályája első felén a humanizmust még az *egyes emberre* vonatkoztatja. A kultúrát eszközként tekinti az individuum testi-lelki képességeinek kifejlesztésére. Nevelési célja tehát a görög kalokagathia harmóniája. Az első irataiban még ezt az embereszményt találja Faragó. A nevelésben a centrális helyzet a kultúrát teremtő és hordozó egyén, az etikai piedesztálra emelt individuum foglalja el. A huszas évek forrongásai, a politikai és szociális átalakulások azonban rányomták bélyegüket Jaeger újabb műveire. A kultúra szublimált és nemzetek feletti jellegét féltő európai tudományos világ egyelőre tanácstalanul nézi a germán Siegfried erőlködését, amely az önelvű tudomány szárnyait megnyirbálva, csak annak a stúdiumnak a létét engedélyezi, amely megállapításaival „A XX. század mítosztát” tudja, vagy hajlandó igazolni. Az idők tanulságait levonta Jaeger is. Új humanitás-eszményének fókuszába már nem az egyén kerül végső értéként, hanem az egyéni és társadalmi erőket a *közösség* szolgálatába ajánló, magát a közösség primátusának alárendelő *politikai ember* ideálja. A humanista nevelés individualista jellegét tehát Jaeger a nemzeti szocialista világnézet kollektív állam- és társadalomszemléletének megfelelően átalakította: megszüntette az egyén öncélúságát és helyébe a közösség sorsának formálását állította. A humanizmus tehát, ha jövőjét biztosítani akarja Németországban, kénytelen elfogadni a felsőbbiségtől szentesített ideált, a közösség embereszményét. A német pedagógiai és filozófiai irodalom ennek megfelelően áttette a görög paideia-ideál súlypontját az egyénről „a célközösség hasznos tagjára”.

A mai német felfogás erősen hajlik abba az irányba, hogy Plátóban a filozófus rovására a politikust és államszervezőt domborítsa ki. A szerző szinte kivételes olvasottságról tanúskodó tájékozottsággal gyűjti össze az idevonatkozó véleményeket. Sajnálhatjuk, hogy Hildebrandt könyvéhez nem tudott hozzájutni *)

A Harmadik Birodalom pedagógiai és államfilozófiai orientációját azonban így is széles alapokon és — ami elsősorban értéke a tanulmánynak — a történeti folytonosság rendszerébe beállítva kapjuk. Ha ezt a nemzeti szocialista embereszmény számára kisajátított plátói paideia magyarázatot az objektív tudományos álláspont nem is fogja minden részletében igazolni, de a faji erők bázisára építő németiség most ezt a humanitást érzi alkalmasnak a nemzet regeneráló erőinek felfokozására és politikai célkitűzéseinek elősegítésére. É tekintetben azonban a szerző — bár csak hangfogóval de — érezteti álláspontját, amint az egész mű diszkrét tárgyilagossággal készült, tekintettel a ma még forrongó kérdéskomplexusra. Kategórizáló filozófiai érzékkel és imponáló tárgyi tudással megírt munkájának olvasását azonban sokszor megnehezíti a céhbéliek tudományos formanyelve. A könyv széleskörű kultúrtörténeti vonatkozásai és elmélyedő oknyomozása révén megbízható bepillantást enged a nemzeti szocializmus nevelési és társadalmi világába.

Visy József.

Bezerédj Amália. (A debreceni Tisza István Tudományos Társaság kiadványa, Debrecen, 1937. 20. oldal.)

Szondy György, a rövidre szabott tanulmány írója, nemes cél érdekében fogott tollat akkor, amikor Bezerédj Amáliában, a „*Flóri könyve*” szerzőjében a mai nemzedék elé tárta a magyar úriasszony ideális lelkű, szociális szellemű áthatott gyermeknevelőjét. Abban a korban élt, amelyet *reformkorszaknak* szoktak nevezni és rövid, szomorú életének minden törekvése a *falusi gyermekek felsemelése, erkölcsi és nemzeti tartalmú nevelése volt*. Tulajdonképeni munkaterülete az óvoda-ügy felkarolása s itt méltán állíthatjuk Brunswick Terézia grófnő mellé azért az önfeláldozó tevékenységéért, amellyel falujában, a dunántúli Hidján megteremtette a szegény jobbágy gyermekek kiseddóvóját. Amíg azonban Brunswick Terézia elsősorban a városi szegénység gyermekeiről kívánt gondoskodni s az első tizenegy kiseddóvó is mind városokban létesült, addig Bezerédj Amália — s vele együtt férje, a vele rokon *Bezerédj István* tolnai alispán és diétai követ — tudatosan a falu felé fordul, aminthogy a Bezerédj-házaspár életének minden törekvése a *magyar paraszt sorsának javítására irányult*. Bezerédj Amália kisleányát, Flórikát is köztük nevelteti és neki írja meg halhatatlan gyermekkönyvét, a „*Flóri könyvé*”-t is. Az 1839-ben megjelent könyv azóta nem kevesebb, mint 16 kiadást ért meg: ékes bizonyítéka ez idővel dacoló értékeinek. Évtizedekig egymaga volt a magyar gyermekirodalom s ez indította el a magyar ifjúsági irodalom százkönyvű mesterét, *Benedek Elek*et is, aki így ír Flóri könyvéről: „Az én első könyvem nem az Ábécé volt, hanem az első magyar gyermekkönyv, Flóri könyve. Ennek a könyvnek minden versikéjét, minden mondatát elejétől végig olvastam százszor, meg százszor, kicsi agyamban vittem az iskolába minden betűjét, képecskéjét. Ez maradt jó sok esztendeig legkedvesebb könyvem, az én gyermekkoromnak egyetlen jó gyermekkönyve. Ennek a könyvnek a lelkéből sarjadzott ki az én gyermekifjúsági könyveimnek terebélyes fája. Ez tett adósává a gyer-

*) Plato, Der Kampf des Geistes um die Macht. Berlin 1933. A kérdésre más helyen részletesebben ki fogunk térni.